

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Іванців О.

Науковий керівник – проф. Парфанович І.І.

СОЦІАЛЬНА І НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІТЕЙ ГРУП РИЗИКУ

Актуальність проблеми. У перелік делінквентної поведінки школярів, за даними зарубіжних і вітчизняних соціологів, як правило входять такі проступки, як: вживання алкоголю, приставання до дорослих, бійки, незаконне збереження зброї, нанесення важких тілесних пошкоджень кому-небудь холодною зброєю, крадіжка, прогулювання занять, куріння марихуани, відхід зі школи, відібрання кишенькових грошей у інших школярів, порушення порядку у громадських місцях, псування суспільного майна, розпис, малювання фарбою на стінах. До делінквентних вчинків і дорослих, і підлітків можна також віднести всі або більшість адміністративних правопорушень. Таким чином, будь-яка поведінка, яка не схвалюється суспільною думкою, називається девіантною, а поведінка, яка не схвалюється законом – делінквентною. Несхвалення ще не означає покарання. Кримінальне покарання окреслює межу між делінквентною і злочинною поведінкою. Підлітки, які перебувають на обліку у кімнаті міліції, – делінквенти, але не злочинці [3, с. 461].

Окрім зазначених категорій, до осіб з поведінковими відхиленнями відносять дітей, підлітків, молодь так званих «групризиків».

Під поняттям «діти групи ризику» маються на увазі наступні категорії дітей:

- 1) діти з проблемами у розвитку, які не мають чітко вираженої клініко-патологічної характеристики;
- 2) діти, що залишилися без опіки батьків у силу різних обставин;
- 3) діти із неблагополучних, асоціальних сімей;
- 4) діти із сімей, що потребують соціально-економічної та соціально-психологічної підтримки і допомоги;
- 5) діти з проявами соціальної і психолого-педагогічної дезадаптації [5, с. 41].

Мета статті – розкрити основні соціальні, науково-теоретичні підходи до розкриття характеристик дітей груп ризику.

Теоретичне обґрунтування. Науковці розглядають різні аспекти профілактичної роботи з неповнолітніми особами груп ризику: Л. Оліференко – соціально-педагогічні [5, с. 156 – 250], В. Чупров – соціальні [10, с. 112 – 230], Г. Тагірова – психолого-педагогічні [8, с. 12 – 45].

Відрізняють культурно схвалювані і культурно несхвалювані типи поведінки з відхиленнями. До культурно схвалюваних відхилень відносять геніальність, героїчні поступки, спортивні досягнення, лідерські здібності. У традиційних суспільствах до схвалюваних відхилень відносять «отшельничество», релігійний фанатизм, надаскетичний спосіб життя. Подібні відхилення частіше всього пояснюються психологічними якостями особистості... До культурно несхвалюваних відхилень відносять ті поступки і ті види соціальної діяльності, які наносять шкоду суспільству і як мінімум викликають засудження [4, с. 184; с. 185].

Соціологи називають поведінку з відхиленнями девіантною. Цей термін, широко поширений в європейській науковій літературі, вживається в соціології в двох значеннях – широкому й вузькому. В широкому розумінні термін «девіантність» означає будь-яке відхилення від прийнятих у суспільстві соціальних норм, починаючи із найнезначніших. Традиція розширеного вживання бере початок із зарубіжної соціології... У вузькому значенні девіантність означає незначні проступки, ті, що не попадають під статтю кримінального кодексу. Для більш серйозних форм порушень спеціалісти застосовують інші терміни, а саме делінквентність і злочинність (кримінальну поведінку). Девіантність у широкому розумінні визначаються як поведінкові відхилення, а вузьке значення цього терміну зберігається для

визначення незначних відхилень, тобто власне девіації [3, с. 447]. Такою поведінкою характеризуються діти груп ризику.

Основний зміст. Трактатування поняття «поведінки з відхиленням» серед дітей груп ризику в багатьох авторів є ідентичним:

- Тагірова Г.С.: «це система вчинків або окремі вчинки, що суперечать загальноприйнятим у суспільстві правовим або моральним нормам; є результатом неблагополучного соціального розвитку, порушень соціалізації, що виникають на різних вікових етапах»[8, с. 5];

- Оржеховська В.М.: «це такі дії, які не відповідають нормам, прийнятим у суспільстві, членом якого вона є»[6, с. 46];

- Трус І.: «це система вчинків або окремі вчинки, що суперечать прийнятим у суспільстві правовим або моральним нормам» [9];

Що ж стосується змісту самого поняття «поведінки з відхиленням» серед дітей груп ризику, то є незначні розходження:

згідно тлумачення Оржеховської В.М.: «це поведінка з відхиленнями від прийнятих у даному суспільстві соціально-психологічних і моральних норм»[6, с. 17];

Дахно Р.: «це стійкий вид поведінки людини, що має відхилення від найбільш важливих соціальних норм суспільства у певний час та завдає реальної шкоди суспільству і самій людині, що її проявляє, і супроводжується її соціальною дезадаптацією»[1, с. 12];

Казаринова Н.В., Филатова О.Г., Хренов А.Е.: «невідповідність тих або інших проступків, тієї або іншої соціальної діяльності прийнятим нормам» [4, с. 184];

Петришин Г.Р.: «це система дій і вчинків людей, що суперечать соціальним нормам або визнаним у суспільстві шаблонам і стандартам поведінки» [7, с. 189].

Щодо типології поведінки дітей груп ризику, то в окремих авторів знайдено незначні розходження.

Добреньков В.І, Кравченко А.І. виділяють три її форми – девіантну, делінквентну і кримінальну поведінку, що представляє собою, по висхідній, три ступені порушення соціальних норм. У кінцевому рахунку утворюється певний континуум або шкала поведінки з відхиленням[3, с. 448].

Казаринова Н.В., Филатова О.Г., Хренов А.Є. виділяють її деструктивний, асоціальний і протиправний характер, виходячи з цілей і спрямованості девіантної поведінки. До першого з них відносяться відхилення, що спричинюють шкоду самій особистості: алкоголізм, суїцид, мазохізм та ін. Поведінка, яка відноситься до другого типу, наносить шкоду первинним групам і спільнотам: порушення трудової дисципліни, дрібне хуліганство і т.п. Третій тип поведінки з відхиленнями, пов'язаний з серйозними порушеннями не тільки моральних, але й правових норм, призводить до серйозних негативних наслідків для суспільства: грабежі, вбивства, тероризм [4, с. 186].

Дементьева І. у рамках типології поведінки з відхиленнями всі її прояви поділяє на два основні типи: девіантні і делінквентні, а їх носії відповідно – на порушників громадського порядку і правопорушників. Основою для даної типології служить ступінь соціального ризику і глибина наслідків поведінкових відхилень. При цьому перші (девіанти) демонструють антигромадську поведінку, яка не підлягає суворим правовим санкціям (наприклад, дрібне хуліганство) або наносить шкоду передусім виконавцю (наприклад, суїцид). Дії других (делінквентів) вступають у конфлікт з правовими нормами, є злочином і підлягають кримінальній відповідальності (крадіжки, вбивства і т.д.)[2, с. 23].

Досліджуючи альтернативні форми покарання осіб за девіантну поведінку, Шульга Т. дотримується позиції американських психологів, які поділяють девіантних підлітків на три типи: 1. Підлітки з прохідною девіантністю. Щоб прискорити «повернення на правильний шлях», важливо їх навчити плануванню часу і вибору друзів та партнерів. 2. Підлітки із запізнілою девіантністю. Вчинення правопорушень починається пізніше, тому необхідне швидке втручання в ситуацію, слід скоротити контакти підлітка з девіантним середовищем і посилити позитивні зв'язки з ровесниками. 3. Підлітки з пожиттєвою девіантністю вчиняють багато серйозних правопорушень, починаючи з раннього дитинства, важкі у супроводі [3, с. 97–99].

Дахно Р. поведінку дітей груп ризику відносить до непатологічного виду і виокремлює такі її групи: а) асоціальна – відхилення від морально-етичних норм, що безпосередньо загрожує благополуччю міжособистісних стосунків (агресивна поведінка, статеві девіації,

шкільні прогули та бродяжництво); б) аутодеструктивна поведінка (спрямована на саморуйнування) – це поведінка, що має незначні відхилення від медичних і психічних норм, загрожує цілісності та розвитку самої особистості (суїцидна поведінка, наркоманія, алкоголізм, фанатизм, аутистичність, комп'ютерна залежність); в) делінквентна (антисоціальна) – це поведінка, що призводить до порушення правових норм, загрожує соціальному порядку та благополуччю оточуючих людей [3].

Висновки. Отже, аналіз наукових джерел з соціальної, науково-теоретичної позиції дозволяє визначити основні характеристики дітей груп ризику та особливості їх поведінки:

- діти груп ризику характеризуються зміщеннями у соціальному розвитку, психолого-педагогічних показниках, проявах поведінки;
- основною характерною рисою дітей груп ризику є прояви їх поведінки, що вимагає аналізу поведінкових відхилень;
- у науковій літературі панує багато визначень, трактувань, підходів до дітей груп ризику та їх поведінки, які, в основному зводяться до того, що особи цієї категорії мають незначні відхилення у розвитку й поведінці. Проте, саме тому вони вимагають посиленої уваги й соціальної підтримки.

Визначене вимагає детального аналізу форм і методів соціально-педагогічної роботи з дітьми груп ризику в різних сферах їх життєдіяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дахно Р. Девіантна поведінка учнів загальноосвітніх навчально-виховних закладів як психолого-педагогічна проблема / Р. Дахно // Рідна школа. – 2005. – № 11. – С. 10–13.
2. Дементьева И. Отклоняющееся поведение несовершеннолетних как следствие семейного неблагополучия / И. Дементьева // Социальная педагогика. – 2005. – № 1. – С. 23–30.
3. Добренев В. И. Социология : В 3 т. [Т.3] : Социальные институты и процессы / В. И. Добренев, А. И. Кравченко. — М. : ИНФРА, 2000. – 520 с.
4. Казаринова Н. В. Социология : учебник для вузов / Н. В. Казаринова, О. Г. Филатова, А. Е. Хренов ; под общ. ред. Г. С. Батыгина. – М. : NOTABENE, 2000. – 272 с.
5. Олиференко Л. Я. Социально-педагогическая поддержка детей группы риска: уч. пособие [для студ. высш. пед. учеб. заведений / Л. Я. Олиференко, Т. И. Шульга, И. Ф. Дементьева]. – М. : «Академия», 2002. – 256 с.
6. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: навч.-метод. посібник / В. М. Оржеховська. – К. : ВіАН, 1996. – 352 с.
7. Петришин Г. Р. Соціологія : навчальний посібник / Г. Р. Петришин – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. – 299 с.
8. Тагірова Г. С. Психолого-педагогіческая коррекційна робота з трудними родостками / Г. С. Тагірова. – Педагогічне товариство Росії, 2003. – 128 с.
9. Трус І. Шкільники з девіантним поведінкою: особливості виховання / І. Трус // Виховання школярів. – 2002. – № 7. – С. 44–46.
10. Чупров В. И. Молодежь в обществе риска / В. И. Чупров, Ю. А. Зубок. – [2-е изд.] – М. : Наука, 2003. – 230 с.
11. Шульга Т. Альтернативные формы наказания подростков за девіантне поведіння / Т. Шульга // Социальная педагогика. – М. – 2004. – № 3. – С. 97–99.

Танащук Ю.

Науковий керівник – проф. Парфанович І.І.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ СЕРЕД ШКОЛЯРІВ У ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Актуальність проблеми. Останнім часом загострилося чимало молодіжних проблем, серед яких найголовнішими є: низький рівень життя, безробіття і значна економічна та соціальна залежність від батьків; шлюбно-сімейні проблеми (високий рівень розлучень, сімейних конфліктів); низька народжуваність – вже протягом трьох з половиною десятиліть в Україні зберігається рівень народжуваності, який не забезпечує навіть відтворення поколінь; матеріальна незабезпеченість, відсутність умов для поліпшення житлових умов; поганий стан здоров'я і зростання рівня соціальних відхилень (злочинність, пияцтво, наркоманія, проституція); втрата ідеалів, соціальної перспективи, життєвого оптимізму [11, с. 440]. У той же час зазначається: «В умовах інформаційного буму, що захопив увесь світ, ведучим фактором соціалізації стає інститут інформації... Разом з тим розширення нових інформаційних технологій активізує ризик дегуманізації» [12, с. 110].